

Arbetskraftsinvandring

– en lösning på försörjningsbördan?

Om några år, när 40-talisterna lämnar arbetslivet, blir pensionärerna betydligt fler än i dag. Högre pensionssummor och ökande vårdbehov kommer att ställa allt större krav på de förvärvsarbetandes försörjningsförmåga. Med fler förvärvsarbetande skulle försörjningsbördan spridas på ett större antal personer. Arbetskraftsinvandring kan vara ett sätt att lätta försörjningsbördan men måste kombineras med andra åtgärder för att få fler personer i arbete.

Av Åke Nilsson

Dagens befolkningsstruktur bestämmer till stor del hur framtidens befolkningsutveckling kommer att bli. Antalet ålderspensionärer kommer att öka kraftigt omkring år 2010, när de stora kullarna födda i mitten av 1940-talet fyller 65 år. Omkring år 2030 är det dags för 60-talisterna att fylla 65 år. Den ökade livslängden i kombination med att stora födelsekullar går i pension gör att försörjningsbördan kommer att öka under en 30-årsperiod fr.o.m. år 2005. Därtill kommer många

att tvingas lämna arbetslivet i förtid som sjukskrivna, förtidspensionerade eller med arbetslöshetsersättning. I dag försörjs ca 600 000 människor av sjukpenning, socialbidrag, arbetslöshetsersättning och ersättning inom arbetsmarknadsprogram. För att kunna renodla de demografiska konsekvenserna behandlas här bara ålders- och förtidspension, vilka har ett starkt samband med åldersfördelningen.

Inte bara äldre utan också barn och ungdomar skall försörjas genom de förvärvsarbetandes insatser. Enligt SCB:s befolkningsprognos kommer dock antalet barn och ungdomar, i åldern 0–19 år, att vara relativt oförändrat fram till år 2050, ca 2 miljoner. Vi kommer därför inte att behandla försörjningen av barn och ungdomar här. Däremot kommer såväl antalet som andelen äldre i befolkningen att öka starkt.

Två förvärvsarbetande försörjer en pensionär

På varje förvärvsarbetande person går det i dag 0,48 personer med ålders- eller förtidspension, dvs. i runda tal försörjer två förvärvsarbetande personer en pensionär. Fram till år 2035 kommer denna

I beräkningarna är invandringen uppdelad på tre komponenter:

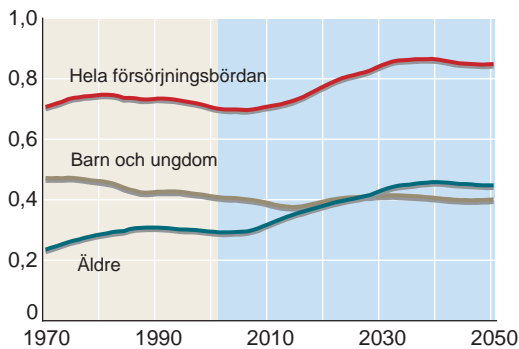
- Återinvandring av födda i Sverige.
- Traditionell invandring dvs. familjeband, flyktingar, studerande.
- Arbetskraftsinvandrare.

kvot att öka till 0,7 under förutsättning att dagens förvärvsfrekvenser och andel förtidspensionärer består. Om drygt 30 år kommer således två förvärvsarbetande att behöva försörja 1,4 pensionärer.

En utbredd uppfattning är att antalet personer i förvärvsarbetande åldrar, 20–64 år, kommer att minska när 40-talisterna går i pension. Enligt SCB:s befolkningsprognos kommer emellertid befolkningen i åldrarna 20–64 år att fortsätta att öka under de närmaste 15 åren. De stora kullarna födda runt 1990 kompenserar uttaget av 40-talisterna. Ett förväntat positivt flyttningsnetto på drygt 20 000 personer årligen bidrar också till att antalet personer i de förvärvsarbetande åldrarna kommer att öka. På längre sikt beräknas dock antalet personer i åldern 20–64 år minska. Exakt när denna nedgång kommer är beroende av hur stor invandringen blir. Enligt SCB:s befolkningsprognos skulle

Försörjningsbördan för 20–64-åringar

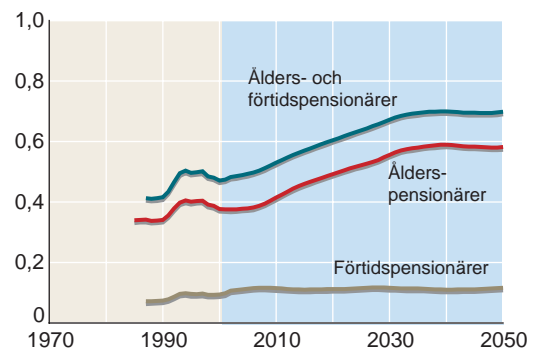
Antal barn- och ungdomar, 0–19 år, samt 65 år och äldre per person i åldrarna 20–64 år

▲ Andelen barn och ungdomar i åldern 0–19 år i förhållande till personer i yrkesaktiva åldrar 20–64 år har minskat under en lång tid. Under de närmaste 50 åren kommer andelen barn och ungdomar att ligga på ungefär samma nivå. Däremot kommer andelen äldre att öka kraftigt om några år efter att ha legat konstant under de senaste 20 åren.

Försörjningsbördan för de förvärsarbetande

Antal ålders- och förtidspensionärer per förvärsarbetande

▲ Om några år ökar andelen ålderspensionärer. Ökningen fortsätter sedan fram till 2035. Om antalet pensionärer relateras till de förvärsarbetande i stället för hela åldersgruppen 20–64 år blir av naturliga skäl kvoten större och ökningen går något snabbare.

nedgången bli märkbar omkring år 2015 och pågå i ungefär 20 år.

Detta betyder att försörjningsbördan kommer att vara relativt oförändrad under de närmaste 5–10 åren för att därefter öka snabbt. Det är därför inte under de närmaste åren som försörjningsbördan kommer att vara ett stort problem utan först på lite längre sikt.

Sveriges situation är inte unik. I stort sätt alla länder i Europa står inför samma situation – en åldrande befolkning. Det är bara Irland och Island, länder med höga

födelsefetal, som har en gynnsam utveckling av försörjningsbördan under de närmaste 20 åren. Men framtidsutsikterna för Sverige är trots allt bättre än för flera andra europeiska länder som t.ex. Tyskland och Italien.

Arbetskraftsinvandring – lösningen?

Nästan dagligen kommer förslag om att arbetskraftsinvandring kan lösa problemen med den ökande försörjningsbördan. Migrationstrycket mot Nordamerika och Västeuropa är stort. Miljontals männis-

kor i Östeuropa, Nordafrika, Asien och Sydamerika är beredda att flytta. Någon brist på potentiella invandrare torde därför inte föreligga inom överskådlig tid.

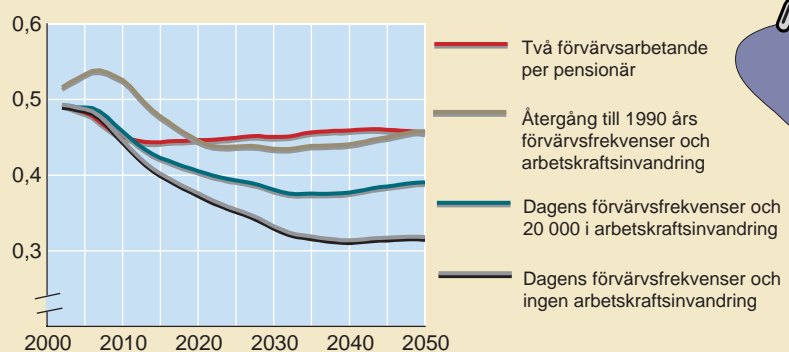
I dag är antalet arbetskraftsinvandrare till Sverige litet, ca 5 000 per år. Flertalet av dessa kommer från Norden och EU-länderna. På 1960- och 1970-talet bestod invandringen till Sverige i första hand av arbetskraftsinvandring från de nordiska länderna och Sydeuropa. Sedan 1980-talet är flyktinginvandringen och framför allt anhöriginvandringen störst.

Automatiken i pensionssystemet urholkar pensionerna

Automatiken i det nya pensionssystemet medför att pensionsnivån sjunker i förhållande till de förvärsarbetandes standard. Enligt den allmänna uppfattningen kommer välbästandets utvecklingen att ge ålderspensionärerna en bättre standard än i dag men de kommer att halka efter i utvecklingen jämfört med de förvärsarbetande. En åldrande befolkning kräver dock större resurser för vård och omsorg. En allt större börda kommer därför att vila på personerna i förvärsarbetande åldrar för finansiering och bemanning av äldrevård.

I dag är den genomsnittliga pensionsnivån 50 procent av den genomsnittliga förvärsinkomsten. Om 30 år kommer pensionsnivån att sjunka till en tredjedel. Denna kalkyl utgår från SCB:s senaste befolkningsprognos och aktuella förvärsfrekvenser. En framtida arbetskraftsinvandring skulle reducera skillnaderna mellan de förvärsarbetandes inkomstnivå och pensionsnivån.

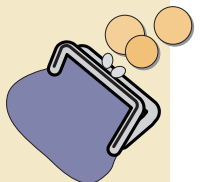
Genomsnittlig pension i förhållande till genomsnittlig förvärsinkomst

▲ I diagrammet renodlas demografins påverkan på de framtida pensionsnivåerna. Fondernas utjämnande effekter är inte med i beräkningen.

Ökar produktiviteten med drygt en procent per år kan dagens standard för ålderspensionärerna bibehållas. Åren 2007–2015 blir emellertid kritis-

ka och då kan det krävas uppemot 2 procent ökning per år av produktiviteten.

Beräkning 1: Oförändrad försörjningsbörda men samma förvärvsfrekvenser

Vi ska här visa hur stor arbetskraftsinvandring som skulle behövas för att försörjningsbördan ska ligga kvar på dagens nivå, dvs. två förvärvsarbete per ålders- och förtidspensionär.

De som arbetskraftsinvandrar antas vara högst 39 år och ha med sig minderåriga barn. Den traditionella invandringen, dvs. den invandring vi haft under senare år, har till största delen utgjorts av dels flyktingar dels återförening av familjer respektive familjebildning med personer som tidigare har invandrat. Det är därför realistiskt att anta ett samband mellan antalet invandrare som redan finns i landet och det antal som årligen tillkommer. Vi antar därför att den årliga traditionella invandringen utgör 4 procent av de utrikes födda som redan bor i Sverige. Det är en procentenhet lägre än vad som har observerats under den senaste 20-årsperioden. Under de första åren ger beräkningar med dessa antaganden en lägre invandring än i SCB:s befolkningsprognos. För de åren har vi därför istället utnyttjat befolkningsprognosens antaganden.

För 20–40 år sedan, då arbetskraftsinvandringen var större än den traditionella invandringen, var benägenheten att återutvandra betydligt högre än i dag. Därför antas utvandringen öka om arbetskraftsinvandringen åter blir större.

Arbetskraftsinvandrar antas ha samma förvärvsfrekvenser som hela befolkningen, dvs. omkring 80 procent i de åldrar som är aktuella. Samma antagande har vi också applicerat på de traditionella invandrarna vilket får anses vara något för högt.

Behov av arbetskraftsinvandring 2008

Med dessa antaganden skulle det uppstå ett behov av arbetskraftsinvandring från och med år 2008. Pensionsavgångarna blir stora efter år 2008 samtidigt som de stora födelsekullarna från åren omkring 1990 ännu inte har börjat förvärvsarbete eftersom de flesta fortfarande befinner sig i utbildning. År 2012–2015 kulminerar arbetskraftsinvandringen med drygt 80 000 personer per år. Arbetskraftsinvandringen antas ge en följdinvandring av familjemedlemmar och tillsammans med traditionell invandring av flyktingar och deras familjemedlemmar blir den totala invandringen ännu större. Den skulle kulminera strax efter år 2030 med över 250 000 invandrare per år.

När arbetskraftsinvandringen ökar kommer rörligheten att tillta, dvs. fler kommer också att utvandra. Migrationsströmmarna kommer därmed att öka kraftigt åt båda hållen. Om 10 år skulle invandringen vara tre gånger så hög som i dag och om 20 år skulle utvandringen att ha tredubblats.

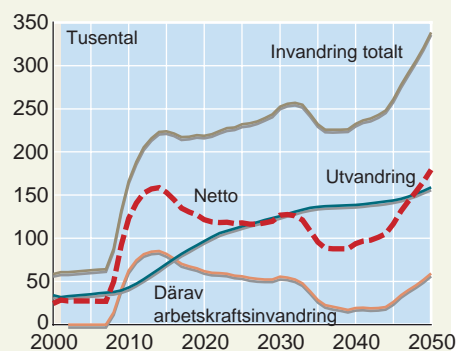
Enligt denna kalkyl skulle befolkningen växa från dagens knappt 9 miljoner till ca 16 miljoner år 2050. Av dessa skulle 36 procent vara invandrare.

Beräkningarna visar att det skulle behövas en mycket stor invandring under hela perioden 2008–2035 för att kompensera för ökningen av ålderspensionärer. Värt att notera är att under 2040-talet skulle arbetskraftsinvandringen åter öka för att under mitten av 2050-talet nå ca 100 000 personer per år. Då har de arbetskraftsinvandrar som anlänt runt 2010 uppnått pensionsåldern och behovet av invandring börjar åter öka. Men Europas dragningkraft och

attraktion kan vid den tidpunkten vara helt annorlunda än i dag.

Slutsatsen av denna kalkyl är att de kommande förändringarna i befolkningens åldersfördelning är så kraftiga att det i praktiken är omöjligt att föryngrar befolkningen enbart med hjälp av invandring. Ett alternativ kan vara att försöka kombinera arbetskraftsinvandring med fler personer i arbete av dem som redan bor i landet. Så har vi gjort i beräkning 2.

Migration – om två personer även i fortsättningen ska försörja en pensionär

▲ Förvärvsfrekvenser och förtidspensionsmönster, fördelade på kön och ålder, observerade år 2000 antas gälla under hela prognosperioden.

Arbetskraftsinvandring räcker inte

Stora pensionsavgångar, längre livslängd och små födelsekullar som träder in på arbetsmarknaden framöver gör att pensionärerna kommer att öka snabbare än de förvärvsarbete. Försörjningsbördan för de förvärvsarbete ökar därmed kraftigt om några år. Arbetskraftsinvandring lättar försörjningsbördan men kan långt ifrån lösa den kommande arbetskraftsbristen eftersom Sverige knappast kan ha en arbetskraftsinvandring på den nivå och med den variation som krävs. Det skulle behövas en mycket stor arbetskraftsinvandring för att behålla dagens försörjningsbörda. Att med hjälp av enbart arbetskraftsinvandring fylla på arbetskraften så att det även i framtiden blir minst två förvärvsarbete per pensionär är därför i praktiken omöjligt.

Det är inte heller sannolikt att försörjningsbördan kan förbättras med enbart höjda förvärvsfrekvenser. En eventuell arbetskraftsinvandring måste kombineras med åtgärder som syftar till högre förvärvsfrekvenser genom minskade sjukskrivningar och förtidspensioner och med fler som arbetar efter 65 års ålder. Arbetslivet måste förbättras så att det finns möjlighet för fler att orka arbeta ända fram till pensionsåldern.

Ett ökat barnafödande innebär på lång sikt fler förvärvsarbete och därmed minskad försörjningsbörda. Ett ökat barnafödande i dag ger dock effekt först om ca 25 år. På kort sikt betyder fler barn ökad försörjningsbörda.

Om undersökningen

Beräkningarna har gjorts separat för personer födda i Sverige och personer födda utomlands. Antagandena om fruktamhet och dödlighet är samma som i SCB:s befolkningsprognos, dvs. fruktamheten går upp från 1,61 år 2002 till 1,80 år 2010 och ligger sedan kvar på den nivån. Medellivslängden för män ökar med 4,2 år fram till år 2050 och blir då 83,0 år medan medellivslängden för kvinnor antas öka med 4,0 år till 86,1 år. Uppgifterna om förvärvsfrekvenser baseras på RAMS (Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik) år 2000 och är fördelade på ålder och kön. En fullständig beskrivning av de antaganden som gjorts finns i Åke Nilssons rapport, se Lästips.

Beräkning 2: Högre förvärvsfrekvens och färre förtidspensionärer

År 1989-1990 var förvärvsfrekvensen ca 15 procent högre än år 2000. I en alternativ beräkning antas en återgång till 1989-90 års nivå. Den höga nivån antas uppnås successivt inom en tioårsperiod samtidigt som andelen förtidspensionärer antas sjunka med 10 procent. Därefter är nivåerna konstanta. I övrigt är förutsättningarna desamma som i föregående beräkning.

Arbetskraftsinvandring och fler i arbete

Om förvärvsfrekvensen ökar och andelen förtidspensionärer minskar behövs arbetskraftsinvandring först år 2020 för att försörjningskvoten ska vara densamma som i dag. Den totala invandringen skulle börja öka från år 2020 och år 2030 skulle den uppgå till 190 000 personer. Det är under 20-årsperioden 2020-2040 som arbetskraftsinvandring blir nödvändig för att bibehålla dagens försörjningskvot. Under denna period träder de små födelsekullarna från senare delen av 1990-talet och början av 2000-talet in på arbetsmarknaden. Dessutom går 60-talisterna i pension omkring år 2030,

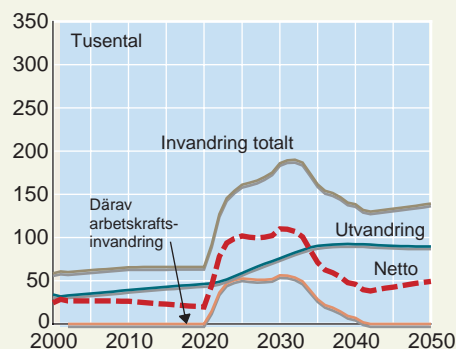
vilket ytterligare ökar behovet av arbetskraftsinvandring.

Enligt denna kalkyl skulle befolkningen i Sverige vara 12 miljoner år 2050. Andelen invandrare blir 26 procent. Behovet av arbetskraftsinvandring blir betydligt lägre än i föregående alternativ.

Antagandet om att återgå till 1990 års höga förvärvsfrekvenser kan synas orealistiskt. Numera är andelen högskolestuderande mycket högre än 1990 vilket automatiskt medför att andelen förvärvsarbetande blir lägre i åldrarna under 30 år. Förhoppningen är dessutom att antalet högskolestuderande ska fortsätta att öka. I åldrarna över 60 år finns det dock en stor grupp, speciellt bland de välutbildade med god hälsa, som inte förvärvsarbetar. När effekterna av det nya pensionssystemet blir mer kända torde det ge incitament till att arbeta längre.

Än mer orealistiskt är sannolikt antagandet om att reducera andelen förtidspensionärer med en tiondel. Om reduktionen ska vara möjlig måste arbetslivet förbättras betydligt jämfört med i dag – förslitningsskador och utbrändhet måste minska samtidigt som även

Migration – om två personer även i fortsättningen ska försörja en pensionär

▲ Förvärvsfrekvensen stiger till 1990 års nivå och andelen förtidspensionärer minskar med 10 procent fram till år 2011.

personer med nedsatt arbetsförmåga måste beredas plats i arbetslivet.

Beräkning 3: Samma förvärvsfrekvens och 20 000 arbetskraftsinvandrare per år

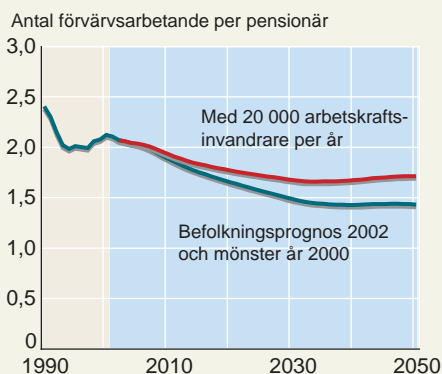
Att återgå till 1990 års höga förvärvsfrekvens och samtidigt sänka andelen förtidspensionärer blir sannolikt svårt. Låt oss därför gå tillbaka till den första beräkningen, där förvärvsfrekvenserna och andelen förtidspensionärer fått förbli på samma nivå som år 2000. Vidare antar vi att antalet arbetskraftsinvandrare uppgår till 20 000 per år fr.o.m. år 2004. I övrigt är förutsättningarna desamma som i den första beräkningen.

Inte oväntat visar denna beräkning att en arbetskraftsinvandring på 20 000 personer per år skulle lätta försörjningsbördan. År 2030 skulle det gå 1,7 förvärvsarbetande per ålders- och förtidspensionär i alternativet med arbetskraftsinvandring jämfört med 1,4 utan arbetskraftsinvandring.

En arbetskraftsinvandring på 20 000 personer om året ger ur försörjningssynpunkt ett läge mitt emellan dagens nivå och den nivå som förväntas om vi inte har någon arbetskraftsinvandring alls fram till 2030.

Invandringen skulle göra att folkmängden ökar till 12,8 miljoner år 2050. Mellan 27 och 28 procent skulle vara utrikes födda år 2050.

Antal förvärvsarbetande per pensionär enligt två alternativa beräkningar: utan arbetskraftsinvandring (den nedre kurvan) och med 20 000 per år (den övre kurvan)

◀ Det kraftiga fallet mellan 1990 och 1993 beror på den starka sysselsättningsnedgången på 0,5 miljoner personer under dessa år. En arbetskraftsinvandring på 20 000 personer per år förbättrar givetvis försörjningskvoten jämfört med ingen arbetskraftsinvandring. Trots en arbetskraftsinvandring på 20 000 personer per år kommer försörjningskvoten att försämrats till år 2030 beroende på de stora pensionsavgångarna och de små födelsekullarna som träder in på arbetsmarknaden.

Lästips

Åke Nilsson, *Arbetskraftsinvandring – en lösning på försörjningsbördan?*, Demografiska rapporter 2002:6, SCB. Se också: www.scb.se/publikat/befolkning/publbe.asp#demografiska

FN, DESA: *Replacement Migration: Is it a Solution to declining and Ageing Populations?* Se också: www.un.org/esa/population/unpop.htm

Livslängd, hälsa och sysselsättning, Demografiska rapporter 2002:3, SCB. Se också: www.scb.se/publikat/befolkning/livshalsa.asp

Åke Nilsson arbetar med demografisk analys vid SCB, tfn 08-506 945 34, e-post: ake.nilsson@scb.se